कामाच्या ठिकाणी महिलांच्या लैंगिक छळवणूकीच्या अनुषंगाने प्राप्त झालेल्या तक्रारींची चौकशी करताना अवलंबावयाची कार्यपध्दती.

महाराष्ट्र शासन

महिला व बाल विकास विभाग

शासन परिपत्रक, क्र. मकचौ-२००९/प्र.क्र.१९/मकक

नवीन प्रशासन भवन, मंत्रालय, मुंबई-३२.

दिनांक :- ४ ऑक्टोबर, २०१०

वाचा :- १) शासन परिपत्रक, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.एसआरव्ही-१०९९/७३/मकअ, दि.१९.५.१९९९
२) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.मकचौ-२००४/१६/प्र.क्र.१/मकअ, दि.३ ऑगस्ट, २००४
३) शासन अधिसूचना, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.सीडीआर-१००८/प्र.क्र.४५/८/११, दि.१.४.२०१०
४) शासन परिपत्रक, क्र.मकक-२००७/प्र.क्र.७/मकक, दि.२६.१२.२००७

प्रस्तावना :- कामाच्या ठिकाणी महिलांच्या होणाऱ्या लैंगिक छळास प्रतिबंध करण्यासंदर्भात मा. सर्वोच्च न्यायालयाने विशाखा जजमेंटमधील दिलेल्या निर्णयातील मार्गदर्शक तत्वानुसार कार्यालयाच्या ठिकाणी कोणत्याही शासकीय कर्मचाऱ्यास महिलेचा लैंगिक छळ करण्यास प्रतिबंध करण्यात आला आहे. महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम, १९७९ मधील नियम-२२-ए नुसार लैंगिक छळवणूक हे गैरवर्तन मानण्यात आले आहे. कार्यालयाच्या ठिकाणी महिलांची लैंगिक सतावणूक झाल्याच्या संदर्भात तक्रार प्राप्त झाल्यास वर्तणूक नियमाचा भंग झाल्याच्या कारणास्तव अशा प्रकारचे गैरवर्तन करणाऱ्या शासकीय अधिकारी / कर्मचारी यांच्याविरुध्द महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) १९७९ मधील तरतूदीनुसार शिस्तभंगाची कारवाई करण्याची तरतूद आहे. तसेच शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, दि.३.८.२००४ नुसार राज्य महिला तक्रार निवारण समितीने एखाद्या प्रकरणी चौकशी करुन दिलेला **चौकशी अहवाल हा अंतिम चौकशी अहवाल मानण्यात आला आहे.** सदर चौकशी अहवाल विचारात घेऊन संबंधित शिस्तभंगविषयक प्राधिकऱ्याने त्याप्रकरणी महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९७९ मधील तरतुदीनुसार शिक्षेची कार्यवाही करणे आवश्यक व बंधनकारक केले आहे. तथापि अशा लैंगिक छळवणूकीच्या अनुषंगाने प्राप्त झालेल्या तक्रारीची चौकशी करताना कोणती कार्यपध्दती अवलंबावी हा प्रश्न विचाराधीन होता.

२. सामान्य प्रशासन विभागाने शासन अधिसूचना क्र. सीडीआर-१००८/प्र.क्र.४५/०८/११, दिनांक १.४.२०१० अन्वये महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम १९७९ च्या नियम २२ -अ च्या अर्थांतर्गत कामाच्या ठिकाणी लैंगिक सतावणूकीस अनुलक्षून प्राप्त झालेल्या तक्रारींची चौकशी करण्यासाठी प्रत्येक विभागात किंवा कार्यालयात गठीत करण्यात आलेली महिला तक्रार निवारण समिती ही शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने नियुक्त केलेले चौकशी प्राधिकरण असल्याचे मानण्यात आले असून, अशा तक्रारींची चौकशी करण्यासाठी तक्रार निवारण समितीकरिता स्वतंत्र कार्यपध्दती विहित केली नसेल तर, महिला तक्रार निवारण समिती महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम १९७९ मधील नियम ८ मध्ये घालून दिलेल्या

कार्यपध्दतीनुसार जेथवर व्यवहार्य असेल तेथवर स्वत: चौकशी करेल अशी तरतुद केलेली आहे. त्यानुसार, लैंगिक सतावणूकीस अनुलक्षून प्राप्त झालेल्या तक्रारींची चौकशी महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपिल) नियम १९७९ मधील नियम ८ मधील कार्यपध्दती अवलंबून चौकशी करण्यासाठी विभागात / कार्यालयात गठीत करण्यात आलेली महिला तक्रार निवारण समिती ही शिस्तभंगविषयक प्राधिका-याने नियुक्ती केलेले **चौकशी प्राधिकरण** म्हणून काम करेल / असेल.

३. तसेच अशा प्रकरणातील चौकशी ही तात्काळ होऊन संबधित महिलेला सत्वर न्याय मिळणे अत्यावश्यक असल्याने शासन परिपत्रक क्रमांक मकक/२००७/प्र.क्र.७/ मकक, दिनांक २६ डिसेंबर २००७ अन्वये अशा तक्रारींची चौकशी करण्यासाठी जी कालमर्यादा ठरवून देण्यात आली आहे. त्यामध्ये सुधारणा करणे आवश्यक असल्याने तसा प्रस्ताव विचाराधिन होता.

❖ **उक्त परिस्थितीत लैंगिक छळवणूकीबाबतची तक्रार प्राप्त झाल्यानंतर करावयाच्या कार्यवाहीबाबत.**

(अ) शिस्तभंग विषयक प्राधिका-याने करावयाच्या कार्यवाहीसाठी यापुढे खालील प्रमाणे कार्यपध्दती / कालमर्यादा ठरवून देण्यात येत आहे.

(१) लैंगिक छळवादाची तक्रार प्राप्त झाल्यास शिस्तभंगविषयक प्राधिका-याने महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपिल) नियम १९७९ च्या नियम ८ मध्ये घालून दिलेल्या तरतुदीनुसार तक्रारी संदर्भात दोषारोपपत्र तयार करून ते संबधित अधिकारी / कर्मचा-यावर बजावावे व त्या तक्रारीची चौकशी करण्याकरिता संबधित कार्यालयातील महिला तक्रार निवारण समितीस चौकशी प्राधिकरण म्हणून नेमावे.

(२) लैंगिक छळवणूकीची तक्रार प्राप्त झाल्यानंतर शिस्तभंगविषयक प्राधिका-याने तक्रारदार महिलेला तसेच ज्याच्याविरूध्द तक्रार आहे अशा अधिकारी / कर्मचा-यास १५ दिवसांच्या आत सुनावणी देऊन त्यांचे म्हणणे ऐकूण घ्यावे.

(३) तद्नंतर शिस्तभंगविषयक प्राधिका-याने ज्या अधिकारी / कर्मचा-याविरूध्द तक्रार आहे, त्या अधिकारी / कर्मचा-याविरूध्द पुढील ३० दिवसांत दोषारोपपत्र तयार करून ते त्यांच्यावर बजावावे व त्याबाबतीत संबंधित कर्मचा-याला त्याचे निवेदन त्यापुढील १५ दिवसांच्या आत सादर करण्याचे निदेश द्यावेत.

(४) या मुदतीत संबंधित अधिकारी / कर्मचा-याचे निवेदन प्राप्त न झाल्यास, त्यांचे प्रकरण महिला तक्रार निवारण समितीकडे पाठविले आहे असे त्यांना कळवून त्यांचे जे काही म्हणणे असेल ते आता महिला तक्रार निवारण समितीपुढे सादर करण्यास सुचित करावे;आणि तक्रारदाराचा तक्रार अर्ज, संबंधितावर बजावलेले दोषारोप पत्र व इतर संबंधित कागदपत्रे महिला तक्रार निवारण समितीकडे चौकशीसाठी पाठवावीत.ही कार्यवाही त्यापुढील **१० दिवसांत** करण्यात यावी.

(५) अशा प्रकरणात सादरकर्ता अधिकारी म्हणून महिला अधिकारी / कर्मचारी यांची नियुक्ती करण्यासंदर्भात कटाक्ष असावा.

(ब) महिला तक्रार निवारण समितीने पुढील प्रमाणे कार्यवाही करावी.

लैंगिक छळाबाबतची प्राप्त झालेली तक्रार, त्या अनुषंगाने शिस्तभंगविषयक प्राधिका-याने बजावलेले दोषारोपपत्र, त्यावरील संबधित अधिकारी /कर्मचारी यांचे निवेदन व इतर संबंधित कागदपत्राच्या आधारे महिला तक्रार निवारण समितीने महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपिल) नियम १९७९ च्या नियम ८ मध्ये घालून दिलेल्या कार्यपध्दतीचा अवलंब करून चौकशी करावी. अशी चौकशी **दोन महिन्यात** पुर्ण करून सदर चौकशी अहवाल शिस्तभंगविषयक प्राधिका-यास सादर करावा व त्या अहवालाची एक प्रत राज्य महिला तक्रार निवारण समितीस पाठवावी.

सदर चौकशी अहवाल **अंतिम चौकशी** अहवाल असेल. सदर अहवालावरील राज्य महिला तक्रार निवारण समितीच्या शिफारशीनुसार शिस्तभंगविषयक प्राधिका-याने म. ना. से. (शिस्त व अपिल) नियम १९७९ मधील तरतुदी नुसार पुढील कार्यवाही करावी.

(क) तक्रार अर्जावर विहित मुदतीत कार्यवाही झाली नाही तर करावयाच्या कार्यवाहीबाबत.

(१) महिलेच्या तक्रार अर्जावर शिस्तभंगविषयक प्राधिका-याने एक महिन्यात कार्यवाही केली नाही तर संबंधित महिलेने त्यांच्या **वरिष्ठ प्राधिका-याकडे** तक्रारीबाबत दाद मागावी.

(२) अशा प्रकारे महिलेची तक्रार प्राप्त झाल्यानंतर संबंधित **वरिष्ठ प्राधिका-याने** विहित केलेल्या कालमर्यादेत त्यांच्याकडील महिला तक्रार निवारण समितीकडून चौकशीची कार्यवाही करावी. तसेच जे शिस्तभंगविषयक अधिकारी त्यांना घालून दिलेल्या कालमर्यादेत अशा तक्रार अर्जावर कार्यवाही करत नाहीत त्यांच्या विरूध्द कारवाई करण्याच्या दृष्टीने संबंधित विभाग प्रमुख / प्रशासकीय विभाग प्रमुख यांनी त्या शिस्तभंगविषयक प्राधिका-याचा खुलासा घेवून त्यांच्या विरूध्द म.ना. से. (शिस्त व अपिल) नियम १९७९ मधील तरतुदीनूसार विभागीय चौकशीची कारवाई करावी.

(३) या प्रकरणी वरिष्ठ प्राधिका-यानेही न्याय दिला नाही तर संबंधित महिला, राज्य महिला तक्रार निवारण समितीकडे दाद मागू शकते.

सदर शासन परिपत्रक सामान्य प्रशासन विभागाच्या मान्यतेने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध असून त्याचा संगणक संकेतांक -------असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(वन्दना कृष्णा)
सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. राज्यपालांचे सचिव, राजभवन, मुंबई.
२. मा. मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा. उपमुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
४. सर्व मंत्री / राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
५. महिलांचे हक्क व कल्याण समिती, विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
६. विरोधी पक्ष नेता कार्यालय, विधानसभा / विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.

७. मुख्य सचिवांचे वरिष्ठ स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई.
८. शासनाचे सर्व अप्पर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/ सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
९. प्रधान सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई (५ प्रती)
१०. प्रबंधक, उच्च न्यायालय, अपिल शाखा, मुंबई.
११. प्रबंधक, उच्च न्यायालय, मूळ शाखा, मुंबई.
१२. प्रबंधक, उच्च न्यायालय, मुंबई खंडपीठ, औरंगाबाद / नागपूर.
१३. प्रबंधक, महाराष्ट्र प्रशासकीय न्यायाधिकरण, मुंबई खंडपीठ, औरंगाबाद / नागपूर.
१४. प्रबंधक, लोक आयुक्त व उप लोक आयुक्त यांचे कार्यालय, मुंबई.
१५. सचिव, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई.
१६. महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई.
१७. विभागीय आयुक्त, कोकण / नाशिक/ पुणे/ औरंगाबाद/ अमरावती/ नागपूर.
१८. सर्व जिल्हाधिकारी
१९. सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी.
२०. सर्व महानगरपालिकांचे आयुक्त.
२१. सर्व नगरपालिकांचे, नगरपरिषदांचे मुख्य अधिकारी.
२२. सर्व शासकीय महामंडळे, कंपन्या, स्थानिक स्वराज्य संस्था.
२३. शासन अनुदानित मंडळे, संस्था.
२४. सर्व मंत्रालयीन विभाग (आस्थापना शाखा)
२५ सर्व मंत्रालयीन विभागाच्या अधिपत्याखालील विभाग प्रमुख व कार्यालय प्रमुख.
२६. यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी, राजभवन आवार, बाणेर रस्ता, पुणे.
२७. महिला व बाल विकास विभागातील सर्व कार्यासने.
२८. निवड नस्ती (मकक)
* पत्राने.